

DOUA TEZAURE MONETARE DIN MUZEUL DE ISTORIE ȘI ARTĂ DIN ZALĂU

1. *Tezaurul de la Cîmpeni, sec. XVII—XVIII*. A fost descoperit în 1985, de către cetățeanul Gy. Nagy din Zalău, în centrul orașului Cîmpeni (jud. Alba), cu ocazia lucrărilor pentru instalarea unui pilon al liniei de înaltă tensiune. Descoperitorul a predat tezaurul Muzeului din Zalău.

În starea actuală tezaurul se compune din 34 de piese de argint emise în Transilvania, Niederösterreich, Stiria, Tirol, Boemia, Silezia, în ducatul Wohlau, în Ungaria și Bavaria. Monetetele se aflau într-un mic vas de lut, care n-a fost însă recuperat.

Lista monetelor este următoarea¹:

I. TRANSILVANIA

Iosif II (1765/80—1790)

1. Piesă de 20 creițari, 1781, E.
2. Idem, 1783, E.

Francisc II (1792—1835)

3. Piesă de 10 creițari, 1795, E.

II. NIEDERÖSTERREICH

Carol VI (1707—1740)

4. Groschen, 1732. CNA, p. 208, a, 13.

Maria Tereza (1740—1780)

5. Groschen, 1750.

Francisc I (1745—1765)

6. Groschen, 1751, W—I.

Iosif II (1765/1780—1790)

7. Groschen, 1778, C—A.

III. STIRIA

Leopold I (1657—1705)

8. Piesă de VI creițari, 1672, IAN. CNA, p. 34, b, 12.
9. Groschen, 1697, IA. CNA, p. 92, b, 12.
10. Idem, 1700, IA. CNA, p. 103, g, 11.
11. Idem, 1714. CNA, p. 164, b, 13.

¹ În articolul de față folosim următoarele abrevieri:

CNA H. Jungwirth, *Corpus Numorum Austriacorum*, V, Wien, 1975.

H L. Huszár, *Münzkatalog Ungarn*, Budapest, 1979.

MMTM E. Chirilă — N. Gudea — V. Lazăr — A. Zrinyi, *Münzhorte und Münzfunde aus dem Kreismuseum Mureș, Tg. Mureș*, 1980.

TNT *Tezauru monetare din nordul Transilvaniei, sec. XVI—XVIII*, Zalău, 1970.

IV. TIROL

Leopold I (1665—1705).

12. Groschen, 1692. CNA, p. 76, d, 13.

Maria Tereza (1740—1780).

13. Piesă de 10 creițari, 1761.

V. BOEMIA

Leopold I (1657—1705).

14. Groschen, 1694, P—M. CNA, p. 82, a, 13.

15—16. Groschen, 1696, GE. CNA, p. 82, a, 14.

17. Groschen, 1704, GE. CNA, p. 116, a, 12.

Iosif I (1705—1711).

18. Groschen, 1707, GE. CNA, p. 137, f, 13.

Maria Tereza (1740—1780).

19. Groschen, 1753.

VI. SILEZIA

Leopold I (1657—1705).

20. Groschen, 1666, SHS. CNA, p. 23, h, 13.

21. Idem, 676 C—B, CNA, p. 43, i, 13.

22. Idem, 1695, MMW. CNA, p. 85, h, 13

23. Idem, 1696, C—B. CNA, p. 89, k, 11.

24. Idem, 1698, C—B. CNA, p. 97, k, 12.

25. Idem, 1702, FN. CNA, p. 110, c, 9.

Iosif I (1705—1711).

26. Groschen, 1706, FN. CNA, p. 134, c, 14

27. Idem, 1707, FN. CNA, p. 137, h, 13.

28. Idem, 1710, FN. CNA, p. 147, c, 13.

29. Idem, 1711, FN. CNA, p. 149, h, 13.

VII. WOHLAU

Christian (1653—1663).

30. Groschen, 1661.

VIII. UNGARIA

Leopold I (1657—1705).

31. Piesă de VI creițari, 1672, K—B. CNA, p. 35, i, 12.

Maria Tereza (1740—1780).

32. Piesă de VII creițari, 1765, K—B. H, 1720.

IX. BAVARIA

Maximilian Iosif (1745—1777).

33. Piesă de 10 creițari, 1774.

34. Idem, 1776.

Cele 34 de monete se repartizează astfel:

Transilvania	3 piese	(2 de 20 creițari, una de 10 creițari)
Niederösterreich	4 piese	(Groschen)
Stiria	4 piese	(una de VI creițari și 3 Groschen)
Tirol	2 piese	(un Groschen, o piesă de 10 creițari)
Boemia	6 piese	(Groschen)
Silezia	10 piese	(Groschen)
Wohlau	1 piesă	(Groschen)
Ungaria	2 piese	(una de VI, una de VII creițari)
Bavaria	2 piese	(de 10 creițari)

total

34 piese

Din punct de vedere al numerarului tezaurul se compune deci din două piese de 20 creițari, 4 de 10 creițari, una de VII creițari, una de VI creițari și 25 de Groschen.

În timp ce piesele de VI creițari și cele de 1 Groschen sînt ceea ce am putea numi elemente devenite tradiționale în circulația monetară din Transilvania încă de la începutul secolului XVIII, piesele de VII creițari și cele de 10 și 20 creițari reprezintă inovații apărute după jumătatea secolului XVIII. Piesele de VII creițari sînt emise doar între 1751—1777, deci numai în timpul domniei Mariei Tereza. Piesele de 20 și 10 creițari sînt emise de la 1754, după așa numitul sistem monetar al convenției. Este vorba de înțelegerea (Konvention) dintre Austria și Bavaria, de la 20 septembrie 1753, pentru stabilirea unui sistem monetar comun, la care se asociază mai tîrziu și alte state, principate și orașe germane cu excepția Prusiei². După același sistem monetar al convenției sînt emise, evident, și piesele bavareze din tezaur. Fiind echivalente ca valoare cu cele austriece de același nominal, ele par a fi circulat frecvent în Imperiul Austriac și, deci, și în Transilvania, așa cum arată, pe lîngă tezaurul de la Cîmpeni, și cel de la Bărboși³ și cel de la Geoagiu⁴. Piesele de 20 și 10 creițari emise după sistemul monetar al convenției se bucură de mare favoare pentru că, pînă la 1848, ele conțin o cantitate de argint egală cu valoarea lor nominală⁵.

Cu excepția pieselor bavareze, monetele tezaurului provin din monetării ale Imperiului Austriac (nr. 1—29, 31—32) sau din monetării care emit după sistemul monetar austriac (nr. 30).

Astfel piesele nr. 1—3 provin din monetăria de la Alba Iulia. Potrivit deciziei imperiale din 1764, aplicate însă abia din 1765 și anii următori, această monetărie își marchează emisiunile cu litera E⁶.

Piesele nr. 4—7 provin din monetăria de la Viena, nr. 8—11 din monetăria de la Graz, nr. 12—13 din monetăria de la Hall, nr. 14—19 din cea de la Praga. Piesele nr. 20, 22, 26—29 au fost emise la Breslau nr. 21, 23—24, 30 la Brieg, nr. 25 la Oppeln și nr. 31—32 la Kremnica.

Monetele tezaurului se înșiruie între 1661 (nr. 30) și 1795 (nr. 3), deci pe o perioadă de 134 ani. Tezaurul a fost însă acumulat probabil între 1790—1795, iar compoziția sa permite să se cunoască ce fel de emisiuni de monedă măruntă și mijlocie se aflau în circulație și erau teaurizate în Transilvania la finele secolului XVIII; de altfel tezaurul de la Cîmpeni prezintă unele analogii în ce privește cronologia emisiunilor de argint cu primul tezaur de la Riciu⁷.

În limita datelor oferite de piesele recuperate, cea mai recentă dă-tînd din 1795, tezaurul de la Cîmpeni pare a fi fost îngropat în 1795—

² În legătură cu această convenție vezi discuția și bibliografia de bază în *MMTM*, p. 153, cu notele 6—10 și p. 155—156.

³ *MMTM*, p. 146—158.

⁴ R. Irimescu-Sofroni, în *Sargeția*, 5, 1968, p. 172.

⁵ *MMTM*, p. 155, cu notele 40—42.

⁶ *MMTM*, p. 153, cu notele 14—17.

⁷ *MMTM*, p. 138—145.

1796. Cauzele îngropării sînt, în acest caz, evidente. Frămîntările sociale din Transilvania de la finele secolului XVIII⁸, deosebit de acute în Munții Apuseni, leagănul răscoalei lui Horea, frămîntări agravate de ecoul revoluției franceze, de vexatoarele măsuri economice și financiare luate de curtea de la Viena⁹, pentru a face față războiului cu Franța, l-au putut determina pe proprietarul tezaurului de la Cîmpeni să-și pună la adăpost modestul avut îngropîndu-l.

2. *Tezaurul de la Fildu, sec. XVIII*. A fost descoperit în 1984, în condiții care nu permit să se precizeze dacă este vorba de satul Fildu de Sus, sau de Jos (ambele în județul Sălaj). Se știe doar că era un tezaur mai mare, cuprinzînd probabil cîteva sute de piese de XX și X polture de aramă, cu legenda PRO LIBERTATE, emise de Francisc Rakoczi între 1704—1706. Din tezaur au fost recuperate 21 de piese.

Iată lista lor:

- 1—5. Piese de X polture, 1704. CNA, p. 125, h, 12; H, 1535.
- 6—17. Piese de X polture, 1705. CNA, p. 126, d, 9; H, 1535.
18. Piesă de XX polture, 1705, P—H. CNA, p. 126, d, 8; H, 1529.
19. Piesă de X polture, 1706. CNA, p. 127, i, 9; H, 1535.
20. Piesă de X polture, 1706, C—M. CNA, p. 127, h, 9; H, 1540.
21. Piesă de X polture, 1706, M—M. CNA, p. 127, g, 9; H, 1543.

Despre piesele fără sigle se credea pînă acum că sînt emise la Kremnica¹⁰. CNA¹¹, sugerează însă o monetărie undeva în Ungaria, fără a preciza unde anume, în timp ce L. Huszár¹² se mulțumește cu o observație criptică, în sensul că elemente de stil ar permite atribuirea emisiunilor de XX și X polture atelierelor deja cunoscute: Kremnica, Cassovia, Mukacevo, Baia Mare. Sugestia emisă de CNA are însă în favoarea ei cîteva fapte care nu pot fi trecute cu vederea: dece piesele de XX și X polture emise la Kremnica nu poartă siglele K—B, așa cum poartă celelalte emisiuni ale lui Rakoczi din această monetărie (ducați, jumătăți de taler, polture)? Dece în anii 1705—1706 cele patru monetării amintite ar emite simultan piese de XX și X polture și cu siglele lor și fără aceste sigle? Există deci serioase argumente în favoarea ipotezei emise de CNA.

Siglele P—H de pe piesa nr. 18 reprezintă o abreviere pentru cuvintele Patrona Hungariae. Siglele C—M (= Cassoviensis Moneta) și M—M

⁸ *Ist Rom*, III, p. 809.

⁹ J. Müller, *Die Münzreformen in Osterreich*, Wien, 1898, p. 6—7; A. Globočnik, *Geschichtliche Übersicht des österreichischen Geld und Münzwesen*, Wien, 1897, p. 41. Deosebit de grave au fost măsurile de înlocuire a monetei bune de argint cu emisiuni de argint inferior sau cu piese de aramă. În această ordine de idei nu se poate exclude cu totul ideea că mobilul îngropării tezaurului a fost dublu: evitarea unui pericol în sine și adăpostirea unui stoc de monetă de argint, deci de metal prețios ca atare.

¹⁰ În legătură cu emisiunile PRO LIBERTATE și bibliografia referitoare la ele vezi *TNT*, p. 93—95, cu notele 2—3, 5—7.

¹¹ CNA, p. 125—128.

¹² H, p. 233.

(Munkacsiensis Moneta) arată că monetele au fost emise, respectiv, la Cașovia și Mukacevo.

Pieșele de aramă de XX și X poltore au fost emise în cantități enorme. Pe lângă ele s-au emis și pieșe din același metal de IV poltore și de o poltură. Moneta de aramă reprezintă un expedient folosit de Rakoczi pentru a face față imenselor cheltuieli legate de războiul cu Habsburgii, renunțând totodată la impozitele directe asupra țărănimii. Aceasta cu atât mai mult cu cât nemiloasa politică fiscală imperială fusese una din cauzele majore ale răscoalei. Emisiunile de moneta de aramă ale lui Rakoczi reprezintă echivalentul impresionantului sume de 6 milioane florini aur. Dar politica financiară a lui Rakoczi duce în cele din urmă la o catastrofă economică, așa că în 1706 se decide retragerea din circulație a pieșelor de XX și X poltore. De fapt sînt retrase însă doar o parte din ele, iar cele rămase sînt contramarcate, micșorîndu-li-se astfel valoarea, și așa redusă, cu 60%.

Tezaurul de la Fildu este al doilea mare tezaur¹³ cunoscut pînă acum, compus exclusiv din pieșe de XX și X poltore de aramă.

Acest lucru arată clar că tezaurizarea monetei devalorizate de aramă emise de Rakoczi nu este un fenomen izolat și că, în lipsa monetei de metal prețios, moneta de aramă era, de bine de rău, acceptată în modeste tranzacții comerciale și, la nevoie, tezaurizată.

După cum s-a mai spus, cele mai recente pieșe din tezaur se datează în 1706. Aceasta ar data îngroparea tezaurului mai degrabă în anul următor, 1707, cînd armatele austriece, comandate de generalul Rabutin pătrund în Transilvania¹⁴, în ofensiva împotriva curuților. De altfel la aceeași dată este îngropat și tezaurul de la Zalău¹⁵ așa încît datele oferite de cele două tezaure se sprijină și se confirmă reciproc, adăugînd încă o mărturie la seria de dovezi referitoare la cauza majoră a îngropării de tezaure monetare: amenințarea generată de un pericol iminent, în cazul de față invazia unei armate străine.

EUGEN CHIRILĂ — ELENA MUSCA

TWO COIN HOARDS FROM THE MUSEUM FOR HISTORY AND ART OF ZALĂU

(Summary)

The paper deals with two coin hoards kept in the Museum of Zalău.

1. *The coin hoard of Cîmpeni 17th—18th century.* The hoard was discovered in 1985. It consists of 34 silver coins issued in Transilvania, Niederösterreich, Stiria, Tirol, Boemia, Silezia, in the duchy of Wohlau, in Hungary and Bavaria: two 20 kreuzer coins, four 10 kreuzer coins, a VII kreuzer coin, a VI kreuzer coin and 25 Groschen. The austrian empire coins were issued in Alba Iulia, Wien,

¹³ Primul fiind cel de la Zalău. *TNT*, p. 93—95.

¹⁴ *Ist Rom*, III, p. 247.

¹⁵ Vezi nota 13.

Graz, Hall, Prague, Breslau, Brieg, Oppeln and Kremnica. The coins were hoarded between ± 1790—1795 and buried in 1795 or 1796 on account of the social troubles at the end of the 18th century in Transilvania and especially in the western part of this province.

2. *The coin hoard of Fildu, 18th century.* The hoard was discovered in 1984. It consisted of several hundred copper coins of XX and X poltures issued by Fr. Rákoczi between 1704—1706. 21 coins were salvaged. The authors make some considerations concerning the XX and X poltures issues, the mints where they were issued, including a mint situated somewhere in Hungary (coins nr. 1—19). The hoard of Fildu is the second large hoard of XX and X poltures known up to now (the first one being the hoard of Zalău; see f.n. 13). The hoard was buried in 1707, in the same year as the hoard of Zalău, when the austrian army under general Rabutin arrived in northern Transilvania, during the war against the „malcontents“.